

Najdan Pašić

**NACIONALNO PITANJE U
SAVREMENOJ EPOHI**

*Radnička štampa, Beograd 1973,
221 + 6 stranica*

U okviru biblioteke »Ideje« izašla je i knjiga Najdana Pašića pod naslovom *Nacionalno pitanje u savremenoj epohi*. Po problematici, ova knjiga ulazi u literaturu koja je posljednje vrijeme sve aktualnija, a vezuje se uz procese i odnose u našem društvu i uz znanstveni pristup suvremenim društvenim fenomenima. U postojećoj literaturi o toj problematici osobito se naglašava odnos nacionalnoga i klasnoga kao povijesnih kategorija. Najdan Pašić nastojao je u svojoj knjizi fenomen nacionalnoga usko vezati uz neposrednu praksu jugoslavenskoga društva i ukazati na teoretske, političke i ideološke probleme koji iz konkretne društvene stvarnosti i različitih idejnih koncepata proizlaze, te kakvo je njihovo značenje za društveni sistem i strukturu.

Knjiga ima pet poglavlja, i to: »Nacionalna komponenta savremenih društvenih kretanja«, »Faktori formiranja nacija na Balkanu i kod Južnih Slovena«, »Klasne pretpostavke međunacionalnih odnosa u Jugoslaviji«, »Nacionalni odnosi i samoupravljanje«, i »Podruštvljavanje politike i razvoj federalizma u SFRJ«.

Devetnaesto stoljeće jest »vek nacionalnosti«. Pašić smatra da je ono, pogotovo njegova druga polovina ako ne više a ono barem u jednakoj mjeri, stoljeće u kojemu je nacionalno pitanje jedno od veoma značajnih praktičnih i teoretskih pitanja, koje svakim danom sve više dobiva na aktualnosti. No, drugačija mu je sadržajna strana. Zato au-

tor u ovom odjeljku govori o nacionalnim konfliktima, uvjetima njihova javljanja i granicama u kojima se rješavaju nacionalna pitanja u pojedinim sistemima. On smatra da je pretpostavka nacionalne emancipacije »samoupravno vladanje« viškom rada.

U drugom poglavlju Pašić razmatra formiranje nacija na Balkanu i kod Južnih Slavena, te kontraverzne uloge nekih kulturnih faktora (karakteristike etničkih grupa, jezika i sl.) u tom procesu. Razmatra također utjecaj ideoloških faktora, religije i crkvene organizacije, te strane političke dominacije, u prošlosti na stvaranje nacija na Balkanu. Autor smatra da proces u svijetu ubuduće neće ići u smjeru negacije nacija i nacionalnosti nego naprotiv sve više u smjeru njihova samopotvrđivanja i afirmacije.

U trećem odjeljku autor iznosi, komentira i interpretira neke osnovne teoretsko-praktičke probleme vezane za nacionalno pitanje u Jugoslaviji. On govori o osnovnim egzistencijalnim problemima i protivurječnostima nacionalnih zajednica u Jugoslaviji i o njihovu reproduciranju. Razmatra također odnos nacionalnoga i klasnoga, njihovu dijalektiku u prizmi nosilaca nacionalnih i klasnih interesa.

Cetvrti odjeljak posvećen je odnosu nacionalnog pitanja i samoupravljanja. Autor iznosi i odbacuje dva suprotna gledišta. Jedno gledište zastupaju pristalice »nove ljevice«: oni negiraju potrebu bavljenja nacionalnim fenomenom. Drugo (nastalo posljednjih godina) smatra da je rješenje nacionalnog pitanja u nacionalnim zajednicama (republikama, kao političkim tvorevinama koje »izmiču« nadnacionalnom i predstavljaju jedinstvo nacionalnog i klasnog, međusobno se podudarajući. Opasnost drugog rješenja jest u tome što je »dovoljan samo jedan mali korak (a on

je u stanju povišenih nacionalnih emocija tako reći neosetan), pa da se društveno-istorijski interes radničke klase podvede konačno i bez ostatka pod fetišizirani apsolutizirani nacionalni interes« (str. 160). Zato Pašić kao rješenje navodi ustavne promjene — samoupravno rješavanje nacionalnog pitanja u društveno-političkim zajednicama, a posebno u federaciji.

Peto poglavlje jest rasprava o suvremenom rješavanju nacionalnog pitanja u Jugoslaviji prevladavanjem klasičnog federalizma, konceptom društveno-političke zajednice nužno se mijenjaju u međusobnim odnosima, koje jedna višenacionalna zajednica mora urediti. Zato autor i ovdje upozorava na ustavna rješenja odnosa u federaciji, kojima je federalizam postavljen tako da negira centralistički a istodobno i liberalistički odnos među nacijama u federaciji. Takav federalizam jedino akceptira samoupravno ovladavanje viškom rada, koje je temelj razotuđenja političke moći a time i temelj jednakosti nacija i samoupravnog uređivanja međunacionalnih odnosa.

Ivan Cifrić

Petar Marković

MIGRACIJE I PROMENE AGRARNE STRUKTURE

Centar za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta, Zagreb 1974, 126 stranica (Biblioteka sociologije sela)

Ovo je dosad četvrto objavljeno djelo u »Biblioteci sociologije sela«. U nas veoma aktualno pitanje migracija i njihove važnosti za promjenu agrarne strukture obrađeno je na 126 stranica, uz brojne tabele, kartograme i grafikone te uz popis literature.

U *Predgovoru* autor ističe važnost prostorne i profesionalne pokretljivosti za promjenu društvenih struktura, posebno agrarnih. »Migracije ubrzavaju diferenciranje seljaštva, koje u fazi raspadanja naturalne proizvodnje u osnovi predstavlja skup društveno-ekonomskih protivurečnosti u selu. Sa stanovišta celokupnog privrednog i društvenog razvoja, pokretljivost poljoprivrednog stanovništva označava prevazilaženje autarhije seljaštva i njegovog sve šireg uključivanja u društvenu podjelu rada«. I

dalje, »... Implikacije pokretljivosti poljoprivrednog stanovništva višestruke su u mnogim sektorima privredne i društvene aktivnosti. One su naročito značajne u zemljama u kojima se proces industrijalizacije odvija ubrzano, kao što je npr. slučaj s našom zemljom.«

Uvod uz posebne izvratke iz Lenjinova pisanja u agraru, naglašava da se upravo preseljavanjem iz poljoprivrede kao zanimanja u nepoljoprivredne djelatnosti stvara transformacija sela i poljoprivrede. »To je najznačajniji faktor koji stvara uslove za menjanje agrarne strukture, jer direktno ili indirektno uslovljava promene u tehnologiji proizvodnje i načinu života poljoprivrednog stanovništva; on utiče da oni koji odlaze iz poljoprivrede napuštaju delove zemljišta svojih gazdinstava i prodaju zemlju društvenom sektoru (podruštvljavanje sredstava — zemlje); on uslovljava jačanje proizvodno-kooperativne saradnje individualnih i društvenih gazdinstava (podruštvljavanje proizvodnje); nadalje, on značajno deluje na prevazilaženje kulturne i tehničke zaostalosti sela i niza drugih značajnih pojava celokupnog društveno-ekonomskog života poljoprivrednog stanovništva« (str. 13).

U odjeljku *Primenjene metode i izvori podataka* autor navodi da je kao jedinicu promatranja uzeo individualno poljoprivredno gospodarstvo (određeno prema definiciji službene statistike) kao proizvodno-ekonomsku kategoriju, te domaćinstvo vlasnika tog gospodarstva kao potrošačko socijalno-demografsku kategoriju. Osnovni izvori podataka bili su popisi poljoprivrede, popisi stanovništva i vitalna statistika.

Analiza ovih sekundarnih podataka podijeljena je u pet poglavlja. *Obim, faktori i rejoni pokretljivosti poljoprivrednog stanovništva Jugoslavije* poglavlje je u kojemu autor ističe da je prostorna pokretljivost poslije 1945. obuhvatila više od 1/3 jugoslavenskog stanovništva. No ona nije tekla isključivo na relaciji selo—grad, nego su to pretežno bile interruralne migracije između emigracionih i imigracionih rajona.

U poglavlju *Oblici pokretljivosti poljoprivrednog stanovništva Jugoslavije* autor daje svoju klasifikaciju migracija: 1. odlazak sa gospodarstva i sa sela (potpuna deagrarijacija), 2. stalno zapošljavanje u društvenom sektoru, uz ostajanje na posjedu (djelomična deagrarijacija), 3. sezonski rad izvan gospodarstva (povremene migracije u zemlji i u inozemstvu) i 4. migracije unutar